

Věda a nevěda

Současný výkyv k iracionalitě není setrvalý stav...

Člověk ... nezná svoji niku.

[Pavel Kovář](#), [Bohdan Slavík](#)

Publikováno: Vesmír 73, 94, [1994/2](#)

Rubrika: [Diskuse](#)

Pavel Kovář: Intuice na začátku obvykle vede k vyslovení vědecké domněnky – hypotézy. Dodatečně, po různě složitém ověřování, je převedena na soud o dostatečné zkušenosti. Taková je nejčastější praxe v přírodních vědách. V složitějších oblastech vědění však může zcela chybět faktický materiál – a přece je navýsost akceptujeme. Pole pro pseudovědeckou tvůrčí činnost se však dá najít tam i onde – dokonce, i u nás, ji lze institucionálně zaštitit. Zdá se, že vymezit pseudovědu není snadné...

B. Slavík: Pseudověda je to, co se z vědy samo vylučuje (zřejmě nevědomky) tím, že nepřijímá postuláty každého, třeba i jen amatérského výzkumu. Poznává se to podle toho, že vstupuje na pole vědy jakoby zevně, že nevychází z vědy, ale vchází do racionální vědy z oblasti tajemna, iracionálna, magična, transcendentálna. Může přitom (a také tak často činí) užívat vědeckých termínů, většinou však „obohacuje“ vědu o termíny nové, které nedefinuje nebo definuje (nejčastěji vědomě) nedostatečně či je zatemňuje. Není na tom špatné to, že přináší nové, jiné, opačné názory, ale špatné je, že nepřijímá nutná pravidla hry vědy. Není proti sobě věda oficiální a věda nová, je jen věda proti nevědě, pavědě. Dále pavěda obvykle nedokazuje vědeckými metodami svou pravdu, nýbrž podává své výsledky jako by testovala, zda je věda bude schopna vyvrátit. Vědec musí dokazovat – často velmi pracně – že má pravdu, a ne aby ti druzí dokazovali, že on se mylí.

Nebezpečí vlivu pseudovědy či pavědy na společnost je v současné době kupodivu zvláště u nás veliké. Jsme svědky jejího institucionalizování. V obrovské záplavě odborných informací se snadno dostanou k uším bezbranných konzumentů její výplody, protože pohotově vyplňují svou přitažlivostí uvolněná místa zájmu lidí, kteří prahnou po nekonformních informacích.

P. Kovář: Pro 18. století, století Newtonovo, je příznačná víra v sílu rozumu, touha po optimistickém názoru na podstatu člověka - po sekularizaci. Století 19., Darwinovo, oplývá vědomím historičnosti a proměnnosti, velkou touhou zasadit člověka do přírody. V našem století, Einsteinově, vešly ve známost nesnadno pochopitelné pojmy relativity a neurčitosti, věda zažila vrcholy svého využití i hrůzy zneužití... Na vzestupu je náboženské sektářství a iracionalita obecně. Domníváte se, že je to setrvalý jev? Kam nás takový vývoj může dovést?

B. Slavík: Každý z nás touží – i v době relativizace všeho dění – po stabilitě, po pevném bodě, kde by spočinul (pokud možno v blaženosti), po neměnnosti. Kromě toho se bojíme samoty, opuštěnosti, odkázanosti na sebe sama, a dokonce přílišné svobody, protože svoboda je odpovědnost. Člověk proto hledá lásku, přátelství, ale i sounáležitost se skupinou, klanem, vrstvou, souvěrci, s národem. A takto někdy cítí (alespoň podvědomě) i vědec, přestože profesně může vyznávat racionální, která ho vede k reálnému poznání, že člověk jako druh

a tedy produkt evoluce i jedinec jako produkt náhodného zplození je v podstatě odkázán sám na sebe a žádný bůh ho neostříhá...

Lidé se z touhy a strachu uchylují k náboženským nebo jiným ideologickým vírám a dogmatům, pudově se přiřazují do klanů, šovinistických seskupení a gangů. Je to nepochybně i vlivem přinejmenším dalších dvou příčin: první je neuspokojení nad tím, že racionální věda je zklamává. Zklamává je právě proto, že není dost racionalistická, dost vědecká a stále považuje za skutečnost to, po čem touží, aby bylo. Zbytečně se bojíme pohlédnout do očí reálné skutečnosti, že jsme odkázáni na sebe a nic (nikdo) nám nepomůže. Je to výrazem pokleslé sebedůvěry člověka jako společnosti (tedy druhu) i jako jednotlivce, výrazem pokleslé sebedůvěry, která se znovu zrodila v renezančním humanizmu, a výrazem zemdlévající touhy po dalším poznávání sebe a světa kolem nás.

Současný výkyv k iracionalitě naprosto není setrvalý stav. Je to reakce na hrůzy přežití války i obavy z válek budoucích, na hrůzné diktatury včetně stalinizmu, na manipulování s národy a arogantní pohrdání lidmi, na tušení ekologických i biologických katastrof, na obavy ze špatného využití vědeckých poznatků. U nás je to kromě jiného také reakce na odumírání soucitu následkem institucionalizovaného sociála, reakce na rozvoj sobectví, vyvolaného především nedostatečnou seberealizací v zaměstnání a veřejné činnosti.

Tohle všechno není způsobeno vědeckým poznáním, vědou jako životním názorem, ale naopak důsledkem nedostatečně rozvinuté, úzce chápané, málo svobodné, nepoužívané a nepatrně vstřebávané vědy.

Pevné body skutečně neexistují a nemohou existovat, už proto, že vše se mění, vyvíjí. Přece je však něco „pevného“. Jsou to směry změn, trajektorie vývoje, tendence a derivace těchto změn. Ty jsou poznatelné, mají dlouhodobou platnost. Jejich poznávání je schopné přinést modernímu a budoucímu člověku totéž, co měly přinést nesplněné touhy po pevných bodech. Poznáme-li směr změn, můžeme jej ovlivnit nebo ho můžeme využít. Člověk je v současné době ohrožen především tím, že dost dobře nezná své postavení v přírodě, na Zemi, nezná svou niku. Neprobádaný a dosud nejasný je např. náš ekologický postoj – ze všech hledisek: z morálního, evolučního, energetického, informačního i etického. Nevíme ani, zda máme živé kolem sebe ochraňovat pro svůj možný prospěch (využití genofondu pro budoucnost) či z důvodů estetických (hezké prostředí, kulisa) nebo etických (protože jsou také živí, či dokonce už jen proto, že existují). Jako jedinec je člověk ohrožován obdobně neznalostí sebe sama. Nezná svou psychiku a její ovlivnění fyziologií, nezná faktory svého chování, nezná současné trendy evoluce člověka. Myslím, že se dá obecně uzavřít, že velmi bolestně postrádáme skutečně cílevědomě rozvinutou vědu o člověku. Do takové vědy patří přirozeně psychologie a sociologie, které jsou teorií politiky a jako takové byly u nás krutě deformovány, zneužívány a potlačovány. Na to, aby byly součástí vědy o člověku, mají v sobě pořád jakoby zbytky středověkých křesťanských tabu, zákazu přímého vědeckého zkoumání člověka – tvora božího. Jejich návaznost na fyziologii, neurologii, evolucionistiku je tápavá. Také tyto vědy a mnoho jiných patří do té žádoucí vědy o člověku, nepochybně také to, co je dosud předmětem etiky, náboženství, estetiky.¹⁾

Poznámky

¹⁾ Z rukopisu připravované knihy Pavla Kováře "Klíčová slova"